

POLYGRAPH EXAMINATION AS AN EFFECTIVE METHOD OF ALIBI VERIFICATION

Piotr HERBOWSKI

Institute of Law, University of Social Sciences and Humanities, Poznań, Poland

Abstract

The purpose of this article is to show the necessity for changes concerning alibi verification. An analysis of investigative practice clearly demonstrates that this is one of the most difficult tasks which must be dealt with by law enforcement agencies in the criminal process. It seems to be underestimated, although the consequences of committed mistakes are often serious, as real perpetrators are acquitted and innocent people are unjustifiedly arrested or even convicted. These mistakes result both from focusing on operational findings and using traditional methods – generally, interrogations and identification parades – the value of which has been questioned for many years. Apart from this, there is a tendency towards falling into a routine, inaccuracy in the implementation of these methods and little criticism in the evaluation of the obtained results. The possibility of using a polygraph examination in alibi verification is still being overlooked. This may be caused by ignorance or doubts concerning its legal admissibility, which have existed for many years. This situation should change because using a polygraph in this area of investigative practice is supported by many arguments, such as the high accuracy of obtained results in a short period of time and, thus, reduction of costs of legal proceedings, especially during the so-called alibi check (for the purposes of elimination). The possibility of verification of results of operational actions or even the limitation of their use should also be mentioned.

Key words

Polygraph examination; Polygraph; Evidential; Alibi verification; Investigation version.

Received 21 December 2012; accepted 3 April 2013

1. Introduction

Providing an alibi (Latin: somewhere else) is a common means of defence and may be decisive in proving that a given person is not a perpetrator of a crime. The term is understood to mean that a given person was not at the scene of the crime at the time when it was committed [23]. It seems, however, that T. Hanausek's proposition to use the term "alibi" to describe any piece of evidence showing that a suspect could not have committed an alleged crime is more valid [6]. Despite the fact that this proposition has not been widely accepted, it has been assumed that such a broad interpretation of this term, taking into consideration the verification capacity of modern criminalis-

tic methods, meets the needs of the modern criminal process [16, 25].

This viewpoint should be especially valid if we assume that a suspect is not the primary perpetrator but an accomplice or an instigator. In order to prove innocence, a "traditional" alibi is not enough, because proving that a given person has not committed a crime personally does not settle the matter and does not place this person above suspicion. He or she could have persuaded or even hired someone else to commit the crime, at the same time providing an alibi for himself or herself and thus escaping suspicion. It is therefore important, if there is circumstantial evidence against a given person, to examine a possible link with the crime which goes beyond his or her actual participation in the commission of the crime [23].

2. The practice of law enforcement

Alibi verification is one of the most difficult tasks facing law enforcement agents, often surpassing their abilities. This is mainly due to the fact that such an activity should be characterised by a high degree of accuracy, meticulousness and ingenuity, which, to a large extent, depend on the professional experience of the person(s) involved in the activity. Currently, young, inexperienced police officers and prosecutors are overburdened with work, which has an adverse effect on the scope and quality of their activities.

The biggest problem connected with verifying an alibi in practice and the primary one in relation to all the others is, according to T. Tomaszewski, underestimation or even disregard for suspects' alibis by investigators. One should also mention the execution of only a part of evidential proceedings linked with alibis, the frequent omission of inspections, experiments, challenges, on-site verifications and forensic opinions. All these mistakes, each of which can be regarded as a significant tactical and procedural (trial) error, can influence the accuracy of court decisions [25]. One should add that the problem is compounded by the generally low quality of forensic procedures in Polish criminal trials. They are often commissioned and conducted as if they were "art for art's sake". They do not yield positive results because they are carried out for the purpose of internal statistics or are badly prepared [15]. This was confirmed by the author's own observations during investigations into bank robberies [10].

The most commonly applied procedural steps during the verification of an alibi are interrogations and identification parades. A pre-condition for their usefulness, however, is an active attitude, compatible with the interests of the justice system, on the part of the participants of the process. Accuracy and constancy of their observations are equally important [16]. Unfortunately, these are often overlooked in the process of establishing the probative value of the evidence obtained in such a way.

In view of the above considerations, one should agree with the statement by J. Gurgul, regarded by most Polish criminalists as one of the best specialists in the field of identification of homicide perpetrators, that alibi verification is the Achilles heel in many investigations [3].

The consequences of mistakes committed during an alibi verification may be of a very serious nature, as they might not only lead to the acquittal of real perpetrators but also to the sentencing of innocent people. Avoiding these mistakes in an era when personal evidence (witness testimony), often provided by a su-

pect's relatives, dominates in criminal trials is especially important.

The literature on the subject advocates the need for developing a general methodology of procedure in the case of alibi verification [25]. It is, however, justified to ask: is this feasible at the present moment? It seems that it is not, as in each individual case, different actions should be undertaken, depending on the nature of the case [4]. This does not mean, however, that one should not try to find effective solutions.

The issue of alibi verification lies within the scope of interest of criminalistics. This branch of science should provide the answer as to how to perform it quickly and accurately, with a minimal amount of effort and resources, and how to coordinate and verify operational and procedural (trial) activities.

3. The link between alibi issues and polygraph examinations

After a thorough consideration of the above issue, one should point out that there is a direct and multifaceted relationship between alibi issues and polygraph examinations. The literature on the subject always contains the issue of alibi verification [19, 20, 21, 22]. However, specific cases are studied individually and there is a definite lack of broader scientific research exclusively devoted to the issue. It seems worthwhile to look into the problem in a wider context.

Here are the basic aims of alibi verification presented in the literature on the subject:

- to confirm innocence or lack of direct participation in a crime, or to establish circumstantial evidence incriminating the examined person;
- to enable quick verification of even a large number of suspects from a group of alleged perpetrators;
- to verify the veracity of witnesses' testimonies and suspects' explanations;
- to check whether one crime has been simulated in order to cover up another one;
- to establish whether a person admitting to a crime is a real perpetrator [25].

These aims are fully consistent with the aims of polygraph examinations, which should make them the most fundamental method of alibi verification used by law enforcement agencies. Unfortunately, currently, this is not the case. This is mainly due to a lack of knowledge about these examinations on the part of the police and prosecutors and a tendency to treat the method as the proverbial "last resort". This is compounded by doubts existing in legal circles as to the admissibility in court of polygraph examinations [9],

which, despite the amendment of the Penal Code in 2003 and the introduction of Article 192a and 199a, have still not been dispelled [11].

Many years ago, E. Kędra suggested using a polygraph to verify an alibi, stating that: “in the case of the most serious crimes, it is advisable to resort to even unconventional technology, whose use – after being synchronised with activities inspiring a suspect and his or her milieu to behave (in an indicative manner) and to talk about a crime and the possible role of a suspect in it – might contribute to clarifying doubts as to an alibi. Announcing to a suspect that a polygraph will be used (or actually using it) gives very positive effects, making suspects give up a line of defence based on negation of participation in the crime” [16]. These sound proposals have not been taken into consideration yet.

While consistently favouring a wide interpretation of an alibi, one should underline that in the literature, the viewpoint dominates that an alibi relates above all to such crimes whose main feature is their physical and direct execution by a perpetrator at a specific time and place: violent crimes (homicides, bodily harm), crimes against property (robberies, burglaries) or sexual crimes (rapes) [25]. It is impossible not to notice that it is in precisely such cases that strong emotional and memory traces appear most frequently in a perpetrator’s mind, which warrant a polygraph examination [17].

An alibi is an element which has great importance – both procedural and criminalistic – for the construction of investigation versions. On the one hand, the alibi circumstances can be treated as the subject of the investigation version and in themselves are subjected to examination and investigation, and on the other hand, as their basis, i.e. circumstances enabling a hypothesis to be put forward concerning a given crime and its elements [25]. In criminalistics, there are different methods of verification of investigation versions, one of the most effective of which might be polygraph examination. Its essential elimination role does not preclude its evidential use in the *in personam* phase as incriminating evidence, discrediting an alibi. There is a condition, however; an expert must become familiar with the existing versions concerning the examined person, so that s/he can give his/her opinion – either excluding or accepting them. This inference can also be drawn from analysis of the jurisprudence (past decisions) of the Supreme Court and appellate courts [7].

4. Suspect elimination by alibi verification

Suspect elimination by alibi verification in the *in rem* phase of proceedings causes a lot of problems to law enforcement agencies. It should be carried out as soon as possible to prevent further crimes being committed by the sought perpetrator. Difficulties stem from the fact that the wider the circle of people subjected to such checking, the smaller are the chances of determining the real perpetrator, due to the fact that activities linked to checking are usually rather inaccurate, and, additionally, that profiling of people is based on very loose criteria. The “arsenal” of measures used in such situations is also limited and in many cases is based on a few methods of operational action. Usually, trial procedures are undertaken only after a lack of alibi has been established for a group of suspects. It is thus justified to subject such persons to polygraph examinations according to Article 192a of the Penal Code, which allows for a fast elimination of those who have nothing to do with the event, simultaneously verifying operational findings. Similarly, such an examination should be suggested to a suspect who has not been eliminated by means of “traditional” procedures. Does it make sense to keep interrogating a person about the circumstances of an alibi [2] (this is what most commonly happens)? If the testimony might lead to charging him or her with a crime, he or she might not answer the questions, or – what happens most frequently – lie, or say that he or she does not remember. Achieving the aim in such a way is highly problematic.

Using a polygraph examination to verify an alibi is also economical; it saves time and resources of law enforcement agencies, enabling them, among other things, to stop checking incorrect personal versions. This might ensure a fast pace and maximum simplification of the proceedings. An example might be the case of the killing of three female bank cashiers and a security guard in Kredyt Bank in Warsaw in 2001. After many months of investigation, during which hundreds of witnesses were questioned and multiple traces were examined, the breakthrough came when a polygraph examination was used. It made it possible to very quickly identify the perpetrators and undermine their alibis.

A rarely noticed problem is the predicament of innocent people who find themselves in a situation where they are unable to provide unequivocal evidence proving that they were not present at the scene of the crime [2]. It sometimes happens that during “traditional” proceedings, the issue of an alibi is not definitively resolved. There is both evidence confirming the alibi and evidence undermining it, e.g. indicating the pres-

ence of the person at the scene of the crime [5]. Analysis of past cases leads to the conclusion that the results of polygraph examinations play an eliminating role in such cases, being an effective countermeasure against some serious circumstantial evidence incriminating the examined person [14]. They are a chance to obtain so-called “proof of innocence”, thus preventing some court errors. In view of these considerations, it is justified to require that the court authorities should enable people who steadfastly deny a charge to be subjected to a polygraph examination in order to prove their innocence. A wider use of polygraph examination may also have some influence on limiting the use of alibis, which are calculated to protract and hinder preparatory proceedings.

The issue of an alibi often appears in multi-subject crimes, as it is believed that in such cases the preparation of the crime, the covering up of traces and the calling of false witnesses are considerably easier. Once again, one should note the consistency with the guidelines for using polygraph examinations, which – and this should be emphasized – are characterised by a high level of accuracy. They can also be used in cases where the perpetrators have been apprehended after a long period of time [12], when investigators frequently come up against huge difficulties during alibi verification. There is also a possibility to subject so-called “alibists” – people providing false alibis – to polygraph examination.

5. Limitations to operational activities

As has already been mentioned, alibi verification activities, especially in the initial stage, are, to a large extent, based on operational activities, which often infringe upon basic human rights and freedoms. For many years, there have been arguments to limit them to a bare minimum, but so far they have fallen on deaf ears [8, 13, 18, and 24]. Polygraph examinations give an opportunity to considerably limit such activities, especially in cases where a group of suspects has been promptly established.

During alibi verification, police officers sometimes obtain information from informant. They sometimes try to use it in court, but most frequently they are not able to find the right solution. It seems that instead of wasting this valuable information, it could be used by an expert during a polygraph examination, e.g. to construct Guilty Knowledge Test (including detective ones). It may allow verification of frequently uncertain results of operational work, provide directions for

detective work [1] and show that perpetrators know details connected with the event.

6. Contraindications to conducting a polygraph examination

Polygraph examinations used for alibi verification are not subject to any limitations which would be specific to only this category. If polygraph examinations are not carried out, it is due to general contraindications for this kind of examination, which usually result from the poor health of the examinee. As far as the efficiency of particular examination techniques is concerned, it is impossible to decide which is more suitable for alibi verification. Their choice is always the matter of an expert's own preference, additionally conditioned by the stage of the preparatory proceedings during which the examination is carried out. If it is carried out at the *in rem* stage, and information about the circumstances of the crime has not been publicized, an expert can usually use both Guilty Knowledge Test and Comparison Question Test in different versions.

7. Summary

Analysis of practice provides much evidence that many mistakes are made by trial authorities in alibi verification and examination, which, in turn lead to errors in adjudication: acquittal of real perpetrators, omitting suspects, which (if they are perpetrators) enables them to commit further crimes, unjustified arrest or even sentencing of innocent people [25]. It is therefore necessary to seek such methods of alibi verification whose results will allow such errors to be avoided. The methods used so far have turned out to be time-consuming, inaccurate and have not contributed much to long drawn-out proceedings, sometimes leading to court errors, which according to some, happen more often than before [26].

In the above deliberations, the author has tried to show that polygraph examinations may be an effective method of alibi verification. They effectively prevent court errors, speed up proceedings, make them more economical, enable investigation of several versions simultaneously and allow clarification of various issues, among other things, an indirect connection of a person with an event. It is high time “to open the doors wide” in Polish criminal proceedings for these examinations.

References

1. Bieńkuński J., Rola psychofizjologicznych badań poligraficznych w sprawie o zabójstwo, *Problemy Współczesnej Kryminalistyki* 2001, 4, 43–66.
2. Chrustowski T., Alibi w sprawach zabójstw, *Zeszyty Naukowe ASW* 1973, 1, 132–150.
3. Gurgul J., Alibi zawsze niepewne, *Detektyw* 1987, 7, 18–22.
4. Gurgul J., Kryminalistyczne i procesowe zagadnienia alibi, *Problemy Kryminalistyki* 1976, 120, 142–150.
5. Hanausek T., Błędy w kryminalistyce, *Problemy Kryminalistyki* 1998, 219, 5–7.
6. Hanausek T., Modus operandi i alibi – ewolucja znaczenia pojęć, *Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne* 1978, 8, 236–240.
7. Herbowski P., Badanie poligraficzne jako metoda weryfikacji wersji śledczych, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji, Warszawa 2011.
8. Herbowski P., Celowość wykonywania badań poligraficznych na etapie czynności wykrywczych, *Problemy Współczesnej Kryminalistyki* 2009, 13, 49–69.
9. Herbowski P., Poglądy polskiej nauki procesu karnego na temat zastosowania wyników badań poligraficznych, *Problemy Współczesnej Kryminalistyki* 2010, 14, 137–143.
10. Herbowski P., Rola poligrafu w sprawach napadów na placówki bankowe, *Problemy Kryminalistyki* 2012, 276, 45–55.
11. Herbowski P., Stosowanie poligrafu na podstawie art. 192a k.p.k., *Prokuratura i Prawo* 2012, 2, 65–80.
12. Jaworski R., Multi-subject polygraph examination, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
13. Jaworski R., Obiekcje wobec propozycji stosowania badań poligraficznych na użytek procesu karnego w nowelizacji k.p.k. z roku 2003, *Problemy Współczesnej Kryminalistyki* 2007, 11, 29–52.
14. Jaworski R., Opinia z ekspertyzy poligraficznej jako dowód odciążający, Kolonia Limited, Wrocław 1999.
15. Juszka K., Jakość czynności kryminalistycznych, Verba, Lublin 2007.
16. Kędra E., Niektóre kryminalistyczne aspekty problematyki alibi, *Zeszyty Naukowe ASW* 1979, 25, 99–111.
17. Krzyżściński A., Psychologiczne i fizjologiczne mechanizmy warunkujące ujawnienie śladu pamięciowego czynu. Cz. III, *Problemy Kryminalistyki* 2000, 230, 15–23.
18. Leśniak M., Dopuszczalność badań poligraficznych (wariograficznych) w świetle nowego kodeksu postępowania karnego i orzecznictwa Sądu Najwyższego, *Problemy Prawa Karnego* 2000, 23, 93–108.
19. Lewandowski E., Sprawdzanie alibi w badaniach poligraficznych (wariograficznych), *Problemy Kryminalistyki* 2005, 247, 19–21.
20. Lewandowski E., Lewandowski Ł., Alibi testing potential in polygraphic examination, *European Polygraph* 2008, 3, 31–47.
21. Lewandowski E., Lewandowski Ł., Forensic examination of memory traces (part 1), *European Polygraph* 2009, 3/4, 153–165.
22. Saldžiūnas V., Kovalenko A., A little about memory traces, *European Polygraph* 2011, 1, 11–25.
23. Nelken J., Alibi, *Nowe Prawo* 1969, 3, 361–373.
24. Taracha A., Czynności operacyjno-rozpoznawcze. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe, UMCS, Lublin 2006.
25. Tomaszewski T., Alibi. Problematyka kryminalistyczna, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993.
26. Widacki J., Dudzińska A., Pomyłki sądowe. Skazania osób niewinnych przez sądy w Polsce, *Palestra* 2007, 11/12, 64–69.

Corresponding author

Dr Piotr Herbowski
Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
Wydział Zamiejscowy w Poznaniu
ul. gen. Tadeusza Kutrzeby 10
PL 61-719 Poznań
e-mail: piotr.herbowski@wp.pl

BADANIE POLIGRAFICZNE JAKO EFEKTYWNA METODA WERYFIKACJI ALIBI

1. Wprowadzenie

Powoływanie się na alibi (łac. gdzie indziej) jest częstym sposobem obrony i może mieć decydujące znaczenie dla stwierdzenia, że dana osoba nie jest sprawcą przestępstwa. Przyjmuje się, że oznacza ono obecność konkretnej osoby poza miejscem przestępstwa w czasie jego dokonania [23]. Wydaje się jednak, iż trafniejsza jest propozycja T. Hanauska, by jako alibi określać każdy środek dowodowy świadczący o tym, że podejrzany nie mógł dopuścić się zarzucanego mu czynu [6]. Pomimo, iż nie zyskała ona powszechnej akceptacji, przyjęto, że tak szeroka interpretacja tego pojęcia, biorąc po uwagę wydolność weryfikacyjną współczesnych metod kryminalistycznych, wychodzi naprzeciw potrzebom nowoczesnego procesu karnego [16, 25].

Stanowisko to należy uznać za uzasadnione szczególnie wtedy, jeśli przyjmiemy, że podejrzany nie był sprawcą głównym, lecz np. pomocnikiem lub podżegaczem. Dla odparcia podejrzenia „tradycyjne” alibi nie wystarczy, gdyż stwierdzenie faktu, że nie dokonał on zabójstwa osobiście, własnoręcznie, nie wyjaśnia sprawy i nie jest dostateczną podstawą do pozostawienia tej osoby poza podejrzeniem. Mogła ona równie dobrze nakłonić lub wynająć kogoś innego do dokonania przestępstwa, samemu zapewniając sobie z góry alibi w celu odwrócenia od siebie ewentualnych podejrzeń. Dlatego też w razie uzyskania poszlak przeciwko określonej osobie należy zawsze badać jej ewentualne powiązanie z przestępstwem na płaszczyźnie wykraczającej poza bezpośredni udział tej osoby w jego dokonaniu [23].

2. Praktyka organów ścigania

Weryfikacja alibi jest jednym z trudniejszych zadań, jakie stoją przed funkcjonariuszami organów ścigania, często wykraczającym poza ich możliwości. Spowodowane jest to m.in. tym, że działania te powinna charakteryzować wysoka dokładność, skrupulatność i pomysłowość, które zależą w dużym stopniu od doświadczenia zawodowego osób w nie zaangażowanych. Obecnie zauważalne jest natomiast duże przeciążenie pracą często niedoświadczonych jeszcze policjantów i prokuratorów, co znajduje swoje odzwierciedlenie w zakresie i jakości wykonywanych przez nich czynności.

Najpoważniejszym problemem związanym ze sprawdaniem alibi w praktyce i niejako pierwotnym względem wszystkich innych jest zdaniem T. Tomaszewskiego niedoceniań lub wręcz lekceważenie przez prowadzą-

cych postępowanie alibi zgłaszanych przez podejrzanych. Wspomnieć również należy o przeprowadzaniu jedynie niektórych czynności dowodowych z nim związanych, częstym pomijaniu oględzin, eksperymentów, konfrontacji, wizji lokalnych oraz ekspertyz kryminalistycznych. Wszystkie te błędy, z których każdy można uznać za istotne uchybienie taktyczno-procesowe, mogą mieć wpływ na trafność orzeczeń sądowych [25]. Warto dodać, że nakłada się na to generalnie niska jakość czynności kryminalistycznych dokonywanych w polskim procesie karnym. Często są tak zarządzane i przeprowadzane, jakby były sztuką dla sztuki. Nie dają one oczekiwanych efektów, bo są robione dla statystyki wewnętrznej lub są źle przygotowane [15]. Potwierdzają to również obserwacje własne autora poczynione w trakcie prowadzenia postępowań w sprawach napadów na placówki bankowe [10].

Czynnościami procesowymi najczęściej wykorzystywanymi w trakcie weryfikacji alibi są przesłuchania i okazania. Warunkiem ich przydatności jest jednak czynna i zgodna z interesem wymiaru sprawiedliwości postawa uczestników procesu. Nie bez znaczenia jest także wierność i trwałość poczynionych przez nich spostrzeżeń [16]. Niestety, często nie są one brane pod uwagę w trakcie oceny wartości uzyskanych w taki sposób środków dowodowych.

W obliczu powyższych rozważań za trafną należy uznać konstatację J. Gurgula uważanego przez większość polskich kryminalistów za jednego z najlepszych specjalistów w dziedzinie wykrywania sprawców zabójstw, że weryfikacja alibi jest wręcz piętą achillesową wielu śledztw [3].

Konsekwencje błędów popełnionych w trakcie sprawdzania alibi mogą być bardzo poważne, gdyż może to prowadzić nie tylko do oczyszczenia z zarzutów osób rzeczywiście podejrzanych, lecz również do bezpodstawnego skazywania osób niewinnych. Unikanie tych błędów w czasach, kiedy dominują w procesie karnym dowody osobowe, dostarczane często przez osoby najbliższe dla podejrzanego, nabiera szczególnego znaczenia.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na potrzebę opracowania ogólnej metodyki postępowania w przypadku weryfikacji alibi [25]. Zasadne jest jednak pytanie, czy jest to możliwe w chwili obecnej? Wydaje się, że nie, gdyż w każdym postępowaniu należy podejmować oryginalne działania uwarunkowane charakterem sprawy [4]. Nie oznacza to wszakże, że nie można poszukiwać efektywnych rozwiązań.

Problem kontroli alibi znajduje się przede wszystkim w sferze zainteresowań kryminalistyki. To ona powinna

udzielić odpowiedzi na pytanie: jak zrobić to szybko, dokładnie i przy minimalnym nakładzie sił i środków oraz tak, by skoordynować i wzajemnie weryfikować działania podejmowane w drodze czynności operacyjnych i procesowych.

3. Związek problematyki alibi z badaniami poligraficznymi

Po dokładnym rozważeniu tej kwestii należy wskazać na bezpośredni i wielopłaszczyznowy związek problematyki alibi z badaniami poligraficznymi. W poświęconych im publikacjach tematyka dotycząca weryfikacji alibi jest stale obecna [19, 20, 21, 22]. Mają one jednak głównie charakter kazuistyczny i brak jest, jak dotąd, szerszych badań naukowych poświęconych wyłącznie tej problematyce. Wydaje się, że na to zagadnienie warto też spojrzeć w szerszym kontekście.

Podstawowe cele sprawdzania alibi przedstawiane w literaturze przedmiotu są następujące:

- potwierdzenie niewinności albo braku bezpośredniego udziału w dokonaniu przestępstwa lub ustalenie poszlaki obciążającej osobę sprawdzaną;
- umożliwienie szybkiej weryfikacji nawet dużej liczby osób podejrzanych z grona domniemych sprawców;
- weryfikacja prawdziwości zeznań świadków i wyjaśnień podejrzanych;
- sprawdzenie, czy upozorowano jedno przestępstwo, aby ukryć inne;
- ustalenie, czy osoba przyznająca się do popełnienia czynu, jest rzeczywistym sprawcą [25].

Cele te pokrywają się praktycznie w całości ze stawianymi przed badaniami poligraficznymi, co powinno czynić z nich podstawową metodę weryfikacji alibi, z której korzystają organy ścigania. Niestety w chwili obecnej nie mamy do czynienia z takim stanem rzeczy. Spowodowane jest to w głównej mierze niewiedzą na temat tych badań wśród policjantów i prokuratorów oraz traktowaniem ich często jako przysłowiowej „ostatniej deski ratunku”. Nakładają się na to też istniejące przez wiele lat w środowiskach prawniczych wątpliwości dotyczące prawnej dopuszczalności badań na poligrafie [9], które pomimo nowelizacji Kodeksu postępowania karnego w 2003 r. i wprowadzeniu art. 192a oraz 199a, nadal nie zostały rozwiązane [11].

Na możliwość użycia poligrafu do sprawdzenia alibi wskazywał już przed wielu laty E. Kędra, którego zdaniem „w przypadku najpoważniejszych przestępstw jest wskazane sięgnięcie nawet do niekonwencjonalnych środków techniki, których użycie, po zsynchronizowaniu z działaniami inspirującymi podejrzanego i jego najbliższe środowisko do zachowań i wypowiedzi na temat przestępstwa i ewentualnej roli w nim podejrzanego,

może przyczynić się do wyjaśnienia wątpliwości w kwestii alibi. Powiadomienie podejrzanego o zastosowaniu m.in. poligrafu (względnie jego zastosowanie) daje bardzo pozytywne efekty, przyczyniając się do rezygnacji podejrzanych z linii obrony, polegającej na negowaniu udziału w przestępstwie” [16]. Te słuszne postulaty nie doczekały się jednak jak dotąd realizacji.

Konsekwentnie opowiadając się za szeroką interpretacją pojęcia alibi, należy jednak zaznaczyć, iż w piśmiennictwie dominuje pogląd, że alibi dotyczy przede wszystkim tych przypadków przestępstw, których cechą jest dokonanie ich w sposób fizyczny i bezpośredni przez sprawcę w konkretnym czasie i miejscu, a więc przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu (zabójstwa, uszkodzenia ciała), przeciwko mieniu (rozboje, kradzieże z włamaniem i szczególnie zuchwałe) lub seksualnych (zgwałcenia) [25]. Nie sposób nie zauważyć, że właśnie w takich sprawach w świadomości sprawcy powstają też najczęściej silne ślady emocjonalne i pamięciowe, które uzasadniają przeprowadzenie badań na poligrafie [17].

Alibi jest tym elementem, który ma duże znaczenie zarówno procesowe, jak i kryminalistyczne, dla budowy wersji śledczych. Z jednej strony okoliczność ta może być traktowana jako przedmiot tej wersji i sama w sobie podlega zbadaniu i wyjaśnieniu, a z drugiej jako jej podstawy, tj. okoliczności umożliwiającej postawienie hipotezy dotyczącej danego przestępstwa i poszczególnych jej elementów [25]. W kryminalistyce przedstawia się różne metody weryfikacji wersji śledczych, wskazując jednocześnie, iż jedną z najefektywniejszych mogą być badania poligraficzne. Ich zasadnicza rola eliminacyjna nie wyklucza jednocześnie ich dowodowego wykorzystania w fazie *in personam* w charakterze dowodu obciążającego, czyli podważającego alibi. Jako warunek wskazuje się jednak na konieczność wymienienia wersji istniejących wobec osoby badanej w postanowieniu o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego, by mógł on się wypowiedzieć na temat ich wykluczenia lub uprawdopodobnienia. Wniosek taki można również wywieść z analizy orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych [7].

4. Eliminacyjne sprawdzanie alibi

Szereg problemów przysparza organom ścigania tzw. eliminacyjne sprawdzanie alibi dokonywane w fazie *in rem* postępowania. Powinno być ono wykonane jak najszybciej, by zapobiec popełnianiu dalszych przestępstw przez poszukiwanego sprawcę. Trudności wynikają z tego, że im większy krąg osób obejmuje się takim sprawdzeniem, tym szanse na ustalenie rzeczywistego sprawcy maleją, gdyż czynności takie są najczęściej niezbyt dokładne, a dodatkowo samo typowanie osób opiera się zazwyczaj na bardzo luźnych kryteriach. Arsenal środków

wykorzystywanych w takich sytuacjach jest także ograniczony i opiera się w wielu przypadkach na kilku metodach pracy operacyjnej. Zazwyczaj dopiero po ewentualnym ustaleniu braku alibi wytypowanych osób podejmuje się czynności procesowe. Zasadne wydaje się więc poddanie takich osób badaniom poligraficznym w trybie art. 192a k.p.k., co pozwala na szybką eliminację tych niemających związku ze zdarzeniem, przy jednoczesnej weryfikacji ustaleń operacyjnych. Podobnie badania te powinno się zaproponować osobie podejrzanej, której nie wyeliminowano za pomocą „tradycyjnych” czynności procesowych. Czy jest sens wielokrotnie przesłuchiwać ją na okoliczność alibi [2], a z takimi działaniami mamy do czynienia najczęściej? Jeśli złożone zeznanie mogłoby spowodować postawienie jej zarzutu popełnienia przestępstw, to może uchylić się od odpowiedzi na pytanie albo, co też w praktyce częściej się zdarza, zeznaje ona wówczas nieprawdę lub zasłania się nie pamięcią. Osiągnięcie więc na takiej drodze zamierzonego celu staje się wielce problematyczne.

Wykorzystanie badań na poligrafie do sprawdzania alibi ma także duże znaczenie z punktu widzenia ekonomii procesowej: oszczędza czas i środki organów ścigania, umożliwia m.in. zaprzestanie dalszego sprawdzania nietrafnych wersji osobowych. Zapewnić można wówczas dużą szybkość postępowania, któremu towarzyszy ponadto jego maksymalne uproszczenie. Przykładem może być sprawa zabójstwa trzech kasjerek i ochroniarza w Kredyt Banku w Warszawie w 2001 r. W trwającym wiele miesięcy śledztwie, w trakcie którego przesłuchano setki świadków i poddano badaniom liczne ślady, przełomem okazało się dopiero wykonanie badań poligraficznych. Pozwoliło to na błyskawiczne wytypowanie sprawców i podważenie podawanego przez nich alibi.

Rzadko dostrzeganym problem jest sytuacja, w jakiej czasami znajdują się osoby niewinne, a mianowicie, gdy wskazanie dowodu jednoznacznie potwierdzającego ich nieobecność na miejscu przestępstwa w czasie jego popełnienia staje się dla nich rzeczą bardzo trudną lub wręcz niemożliwą [2]. Zdarza się przecież, iż w toku prowadzonego „tradycyjnymi” metodami postępowania problem alibi nie zostaje definitywnie rozstrzygnięty. Istnieją zarówno dowody potwierdzające alibi, ale są i takie, które je obalają, wskazując np. na obecność danej osoby na miejscu zdarzenia [5]. Analiza praktyki pozwala na stwierdzenie, że wyniki badań poligraficznych pełnią najczęściej w takich sprawach rolę odciażającą (eliminacyjną), stanowiąc skuteczną przeciwwagę wobec kilku poważnych poszlak obciążających osobę badaną [14]. Są więc szansą na uzyskanie tzw. dowodu niewinności, zapobiegając tym samym popełnianiu pomyłek sądowych. W kontekście tych rozważań zasadny jest więc postulat, by organy procesowe umożliwiały poddanie się badaniom na poligrafie tym osobom, które odrzucając kon-

sekwentnie stawiane im zarzuty, chcą udowodnić swoją niewinność. Szersze wykorzystanie poligrafu może mieć także pewien wpływ na ograniczenie gołosłownego powoływania się na alibi, które jest obliczone tylko na przedłużanie i celowe utrudnianie postępowania przygotowawczego.

Kwestia alibi stosunkowo często pojawia się w ramach przestępczości grupowej, gdyż uważa się, że w takich przypadkach samo przygotowanie przestępstwa, zacieranie śladów, powoływanie fałszywych świadków, jest znacznie łatwiejsze. Po raz kolejny trzeba tu dostrzec zbieżność z zaleceniami dotyczącymi stosowania badań poligraficznych, które – co warto szczególnie podkreślić – charakteryzują się w takich sprawach wysoką dokładnością ustaleń. Nie bez znaczenia jest też to, że można je zastosować wówczas także w przypadkach bardzo późnego wykrycia sprawców [12], a w takich właśnie sprawach organy procesowe natrafiają często na duże trudności w trakcie weryfikacji alibi. Istnieje także możliwość poddania badaniom na poligrafie tzw. alibistów dostarczających fałszywego alibi.

5. Ograniczenie stosowania czynności operacyjnych

Jak już wspomniano, działania zmierzające do sprawdzenia alibi, szczególnie w swojej początkowej fazie, opierają się w dużym stopniu na czynnościach operacyjnych, które wkraczają często głęboko w sferę podstawowych praw i wolności. Od wielu lat podnoszone są argumenty, by ograniczyć je do niezbędnego minimum [8, 13, 18, 24]; niestety nie trafiają one na podatny grunt. Badania poligraficzne dają szansę, by w istotny sposób ograniczyć ich stosowanie, w szczególności w sprawach, w których szybko wytypowano krąg osób podejrzanych.

W trakcie weryfikacji alibi policjanci uzyskują czasami informacje od poufnych osobowych źródeł informacji. Próbuje niekiedy wykorzystać je w procesie karnym, lecz nie mogą najczęściej znaleźć właściwego rozwiązania. Wydaje się, że alternatywą dla utraty tych czasami wartościowych informacji może być ich wykorzystanie przez biegłego w trakcie badania poligraficznego, np. do budowy testów wiedzy o czynie (także tych wykrywczych). Pozwolić to może na sprawdzenie często niepewnych wyników pracy operacyjnej, ukierunkowanie czynności o charakterze poszukiwawczym [1] oraz wykazanie sprawcom ich znajomości szczegółów związanych ze zdarzeniem.

6. Przeciwwskazania do przeprowadzenia badań poligraficznych

Badania poligraficzne stosowane do weryfikacji alibi nie podlegają jakimkolwiek ograniczeniom, które byłyby specyficzne tylko dla tej kategorii spraw. Jeśli odstępuje się od ich przeprowadzenia, to wiąże się to z ogólnymi przeciwwskazaniami dla tych badań, a które wynikają zazwyczaj ze złego stanu zdrowia osoby, która ma im zostać poddana. Odnośnie do skuteczności poszczególnych technik badawczych również nie sposób określić, która z nich jest bardziej przydatna do weryfikacji alibi. Ich dobór jest zawsze kwestią indywidualnych preferencji eksperta, uwarunkowany dodatkowo etapem postępowania przygotowawczego, w trakcie którego takie badania są realizowane. Jeżeli dochodzi do nich na etapie *in rem*, a informacje dotyczące okoliczności popełnienia przestępstwa nie zostały upublicznione, to wówczas ekspert może zazwyczaj zastosować zarówno testy wiedzy o czynie, jak i testy pytań porównawczych w ich dowolnym wariacie.

7. Podsumowanie

Analiza praktyki dostarcza niemało dowodów na to, że w zakresie badania i wartościowania alibi wciąż popełniane są przez organy procesowe istotne błędy pociągające za sobą znamienne skutki w orzekaniu: uniewinnianie rzeczywistych sprawców, pomijanie w toku postępowania podejrzanych, umożliwiające im – po dokonaniu pierwszego – popełnianie dalszych przestępstw, bezzasadne aresztowanie lub nawet skazywanie osób niewinnych [25]. Konieczne jest więc poszukiwanie takich metod służących weryfikacji alibi, których wyniki pozwolą na uniknięcie ww. błędów. Jest to tym ważniejsze, że stosowane dotąd metody okazały się w dużej mierze czasochłonne, niedokładne, niewiele wnoszące do prowadzonych przewlekłe postępowań, czasami zaciemniające ich obraz lub prowadzące do pomyłek sądowych, które zdarzają się zdaniem niektórych częściej niż dawniej [26].

W tych rozważaniach starano się dowieść, że efektywną metodą weryfikacji alibi mogą być badania poligraficzne. Skutecznie zapobiegają one popełnianiu pomyłek sądowych, przyczyniają się do skrócenia czasu prowadzenia postępowań karnych, podnoszą ich ekonomiczność, umożliwiają jednoczesne badanie kilku wersji i wyjaśnienie wielu kwestii, m.in. pośredniego związku osoby ze zdarzeniem. Najwyższa więc pora otworzyć szerzej podwoje polskiego procesu karnego przed tymi badaniami.